

ELMİ KİTABXANALARDA ELEKTRON KATALOQUN YARADILMASININ MÜASİR PROBLEMLƏRİ

Fidan Saniyeva

*BDU, Sənəd resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrası, magistr
fsaniyeva@mail.ru*

Sovremennye problemy sozdaniya elektronnoy kataloga nauchnykh bibliotekax

Резюме: *Этот день традиционно передаются в распоряжение пользователей интернет посредством технологии цифровых носителях информации, собранной в библиотеках и культурных ресурсов форму превращаясь в онлайн. В результате этого древнего периода до сегодняшнего дня были задержаны и без использования обеспечивается надежная охрана культурных ценностей человечества. Электронные библиотеки с дальнего расстояния читателям более полной информации службы, указывая на это время и пространство от обслуживания кладет конец.*

Research in libraries electronic catalog of the modern problems

Abstract: *Traditional media and cultural resources, accumulated into digital form and via online users are given to the use of internet technologies in libraries today. As a result, to date from ancient times mankind was kept reliable protection of cultural property and provides unlimited use. Remote electronic libraries, more complete information service for readers time and space, rendering the service put an end to dependence.*

Açar sözlər: *İnformasiya əsri, texnologiya, kataloq, informasiya cəmiyyəti, informasiya xidməti, sənəd kommunikasiyası, elektron xidmət, elektron kataloq.*

Ключевые слова: *Век информационных технологий, информационном обществе, информационная служба коммуникации, электронные услуги, электронный каталог, документ, каталогов.*

Keywords: *Information age technology, information society, information services, communication services, electronic catalog and electronic documents, catalogs and.*

Müasir dövrdə kitabxanalar ənənəvi xidmətlərlə yanaşı, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan xidmətlər də təqdim etməkdədir. Bugün inkişaf etmiş dünya ölkələrində elektron kataloqların ən yeni formada realizə imkanları və gələcək perspektivləri əsaslı şəkildə təhlil edilir, lazımi nəticələrin alınması üçün prosesə yüksək ixtisaslı kadrlar, modern texnika və texnoloji vasitələr, külli miqdarda vəsait cəlb olunur.

Elektron kataloq kitabxana fondunun güzgüsüdür. Onun ümumi modulunu aşağıdakı kimi izah etmək olar: 1) Elektron kataloq - maşınla oxunan formada reallaşdırılan kitabxana kataloqudur. 2) Elektron kataloq - kataloq funksiyalarını

icra edən biblioqrafik məlumat bazasıdır. 3) Elektron kataloq - avtomatlaşdırılmış kitabxanainformasiya sistemi və ya onun altsistemidir. 4)Elektron kataloq - online kataloqdur.

Kitabxanaların xidmət sisteminin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədilə elektron kataloqların yaradılmasına ehtiyac duyulur. Çünki hazırki informasiya çoxluğunda oxucuların istədikləri məlumatı əldə edə bilmələri üçün elektron kataloqun yaradılmasının əhəmiyyəti çox böyükdür. Hal-hazırda Azərbaycanda kitabxanaların modernləşməsi prosesi gedir və hər bir kitabxana özünün elektron kataloqunu yaratmağa çalışır. Ancaq bu ağır və maliyyə vəsaiti tələb edən bir prosesdir.(4)

Elektron kitabxana yaratmaq üçün əsas vasitə kitabxanada Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sisteminin (AKİS) tətbiq edilməsidir. Rahat və sadə işçi interfeysinə malik olan AKİS sənədlərin təsnifləşdirilməsini, elektron biblioqrafik-informasiya, tam mətnli və multimedia məlumat bazasının yaradılmasını, istifadəçinin informasiya tələbatını əks etdirən sorğunun ifadə edilməsi və onun informasiya bazasına ötürülərək sorğunun nəticəsinin istifadəçiyə məsafədən asılı olmayaraq və operativ çatdırılmasını təmin edir. Elektron kitabxanalar müasir Web texnologiyası əsasında fəaliyyət göstərir. Web texnologiya lokal və uzaqda yerləşmiş informasiya ehtiyatlarının inteqrasiyasını təmin edir. Axtarış və naviqasiya vasitələri onun mühüm elementidir. Məhz onların sayəsində oxucular kitabxananın informasiya ehtiyatlarından istifadə edir.(1)

Beləliklə, ilk növbədə qeyd etməliyik ki, elektron kataloq adından da göründüyü kimi, ənənəvi kataloqun rəqəmsallaşdırılmış, genişləndirilmiş, müasirləşdirilmiş və təkmilləşdirilmiş texniki formasıdır və onun yaradılması kitabxanaçılıq sahəsində bilavasitə informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı olan çoxfunksiyalı və ağır zəhmət tələb edən proseslərdən biridir.

90-cı illərin sonlarından etibarən Azərbaycan kitabxanalarında müasir formada elektron kataloqların yaradılması işi başlandı və bir çox iri kitabxanalarımızda oxuculara xidmətin səviyyə və keyfiyyəti yüksəldi. Məsələn, 1999-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında “Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi” adlı Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası yaradıldı. Laboratoriya kitabxananın elektron kataloqununun hazırlanmasını qarşıya məqsəd qoymuşdu.

2003-cü ildən etibarən BDU-nun elektron kataloqunun yaradılmasında uzun müddət tətbiq olunan “MARC Sql” AKİS-i əsas sistem kimi qəbul edildi. 2005-ci ildən isə Elmi Kitabxananın elektron kataloqunun yaradılmasında yeni AKİS-dən istifadə olunur. Kitabxananın elektron kataloqunun məlumat bazası əsasən UNIMARC formatında hazırlanan, oxucuların biblioqrafik informasiya tələbatını ödəmək üçün nəzərdə tutulan və bir dəfə təyin edildikdən sonra kitabxanalar və oxucular tərəfindən eyni zamanda istifadə oluna bilən biblioqrafik yazılar toplusundan təşkil olunub. Bir çox kitabxanalarımızda olduğu kimi, BDU-nun Elmi kitabxanasında da bu iş “İRBİS-64” adlı AKİS vasitəsilə ilə həyata keçirilir.

Ölkəmizdə elektrton kataloqun yaradılması üzrə aparıcı kitabxanalardan biri də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasıdır. AMEA MEK-də elektron kataloqların yaradılması üzrə fəaliyyət bütün respublika

kitabxanaları üçün örnək ola biləcək səviyyədə həyata keçirilir. Bu səbəbdən kitabxananın müvafiq sahədəki işlərinin daha geniş şəkildə təqdim olunmasına ehtiyac vardır. Çünki AMEA MEK-in informasiya fəaliyyəti respublika üzrə kitabxana işi sahəsində yeni mərhələnin başlanğıcı kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

AMEA MEK respublikada ilk dəfə biblioqrafik yazıları maqnit lentlərinə, maşınla oxunan formata keçirən, kitabxana-biblioqrafiya proseslərini EHM-lərin köməyi ilə avtomatlaşdıran bir kitabxana kimi, elektron kataloqun yaradılması sahəsində də birincilər sırasındadır. Kitabxana 1998-ci ildə kompüterləşmə prosesinə qədəm qoyub. 2002-ci ildə ənənəvi proseslərin avtomatlaşdırılmasını həyata keçirmək məqsədilə AMEA MEK-də “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması” şöbəsi yaradılıb. Elə həmin ildən başlayaraq MEK-də elektron kataloq və elektron kitabxananın intensiv şəkildə yaradılması işləri start götürüb. 2005-ci ildən etibarən AMEA MEK-də “İRBİS-64” AKİS-i istifadə olunur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası özünün 80 illik fəaliyyəti dövründə respublikamızın ən iri kitabxana-informasiya müəssisələrindən birinə çevirilərək elmimizin inkişafında, çox mühüm rol oynamışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının əsas struktur vahidlərindən olan Mərkəzi Elmi Kitabxana Elmlər Akademiyası sistemində və digər elmi müəssisələrdə aparılan elmi tədqiqatların analitik-informasiya təminatı, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitabşünaslıq, kitabxana fondlarının bərpası, kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, müasir informasiya texnologiyalarının istifadəsi və tətbiqi sahəsində fəaliyyət göstərən elmi müəssisədir.

2003-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanaya elmi müəssisə statusu verilmişdir. Bununla əlaqədar Mərkəzi Elmi Kitabxananın strukturu təkmilləşdirilmiş, kitabxananın müasir kompüter texnologiyası ilə təchiz edilməsinə başlanılmış, elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılmasının əsası qoyulmuş, Mərkəzi Elmi Kitabxananın Web-saytı yaradılmış, oxuculara xidmət işində müasir informasiya texnologiyalarından, o cümlədən İnternet şəbəkəsindən istifadə edilməsində müəyyən nailiyyətlər qazanılmış, kitabxana Azərbaycan Kitabxana-İnformasiya Konsorsiumuna daxil olmuş, EBSCO elektron məlumat bazasından 40000 adda xarici tammətnli elmi jurnaldan İnternet vasitəsilə istifadə etmək imkanı əldə etmiş, buraya informasiya texnologiyaları ilə iş təcrübəsini mənimsəmiş yeni kadrlar cəlb edilmiş, aspirantura xətti ilə elmi kadrların hazırlanması istiqamətində iş aparılmışdır.

Azərbaycan Dillər Universitetinin Kitabxanasında elektron kataloqun yaradılmasına son bir neçə ildə başlanılıb. Kitabxananın “Avtomatlaşdırma və informasiya texnologiyaları” bölməsi bilavasitə elektron kataloqun yaradılması, mühafizə və yenilənməsilə məşğul olur. Bölmənin qarşısında duran əsas vəzifələr kitabxanada avtomatlaşdırma işini yüksək səviyyədə təşkil etmək, qlobal və lokal şəbəkə vasitəsi ilə ölkədaxili və ölkədən kənar kitabxanalar, müxtəlif təşkilatlar və dövlət strukturları ilə əlaqələr yaratmaq, yeni informasiya texnologiyalarının

inkişafı ilə əlaqədar ən son yenilikləri Universitet kitabxanasında tətbiq etmək, kitabxanada istifadəçi sorğularının operativ, sistematik, obyektiv və müasir səviyyədə (İnternet, tam mətnli elmi bazalar, müxtəlif informasiya-resurs mənbələri vasitəsilə) ödəməkdir. (6)

Ölkəmizdəki bir çox kitabxanalar kimi, Dillər Universitetinin Kitabxanasında da elektron kataloqun yaradılması məqsədilə "İRBİS-64" AKİS-dən istifadə olunur. Kitabxananın əməkdaşları son 7 il ərzində 67 min kartoçka kataloqunu elektronlaşdırıblar.

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi də 2005-ci ildən etibarən yeni texnologiyaların tətbiqi nəticəsində elektron kataloq sistemini xeyli genişləndirə bilib. Kitabxana-İnformasiya Mərkəzində elektron kataloqun yaradılması üçün "İRBİS-64" AKİS-dən istifadə edilir. Mərkəzin elektron kataloqu bir neçə aidiyyəti kitabxananın birləşmiş kataloqudur. Kataloq, iqtisadiyyat, siyasət, sosiologiya və təhsil üzrə həm çap materiallarından, həm də elektron sənədlərin bibliografik yazılarından ibarətdir. Elektron kataloqda axtarış nəticəsində tapılan sənədin elektron variantına (varsa) birbaşa keçid mümkündür.

2010-cu ildə kitabxana proseslərini avtomatlaşdırmaq məqsədilə Tibb Universitetinin rəhbərliyi tərəfindən Rusiyadan «İRBİS-64» adlı elektron kitabxana layihəsi alınmışdır. Bir çox xarici dövlətlərdə istifadə olunan «İRBİS-64» Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya sisteminin tam paketi özündə «Kataloqlaşdırma», «Komplektləşdirmə», «Kitab verilişi», «Oxucu qeydiyyatı», «İnzibatçı» kimi avtomatlaşdırılmış işçi yerlərini, eləcə də veb-şlüzü, Z39.50 protokolunu birləşdirir. "İRBİS-64" proqramı əsasında fondun elektron kataloquna salınması işinə başlanılıb, indi də həmin iş davam etdirilir.(5)

1991-2015-ci ildə Azərbaycanda kitabxana işinin yaxşılaşdırılması sahəsində Tibb Kitabxanasında lokal kompüter və internet şəbəkəsi təşkil olunmuşdur. Şəbəkə vasitəsilə İRBİS-64 kitabxana-informasiya proqramının kataloqlaşdırma və komplektləşdirmə modulları ilə işə başlanmışdır. Bununla əlaqədar olaraq kitabxananın müvafiq sahələrində çalışan əməkdaşlar kitabxanada keçirilən təlim məşğələlərində iştirak etmişlər. Tibb Kitabxanasında elektron kataloq təşkil edilmişdir.

Elektron kataloq oxucuların rahat istifadəsi, axtarışı baxımından səmərəli, dili asan və anlaşılmalıdır. Eyni zamanda adı çəkilən kitabxanalarda elektron kataloqda ədəbiyyatın əhatəlilik dərəcəsi yüksək olmalıdır. Elektron kataloqların təşkili sahəsində elektron kataloqlar informasiya sisteminin növ müxtəlifliyindən biri kimi kitabxanalararası avtomatlaşdırılmış əlaqələrin yaradılmasında və istifadəsində mühüm rol oynayır. Elektron kataloqların internetdə tətbiqi nəticəsində tələbatçı təkə bibliografik informasiyanı istənilən vaxtda, istənilən yerdən almaqla kifayətlənmir, eyni zamanda müxtəlif kitabxanalarda mövcud olan külli miqdarda qiymətli nəşrlərlə tanış olur.

Hazırda kitabxanalar bəşəriyyətin mədəni, elmi irsinin qoruyucusu, ən əsası dünya informasiya məkanı ilə birbaşa əlaqə yarada biləcək mərkəz rolunu oynamaqdadır. Yeni tipli cəmiyyət olan informasiyalaşdırılmış vətəndaş cəmiyyəti gələcək kitabxanaları yalnız müxtəlif növ çap məhsulların saxlayıcısı kimi yox,

həm də avtomatlaşdırılmış xidmət komponentlərini özündə cəmləşdirməklə oxuculara lokal və Online (uzaq məsafədən) rejimdə xidmət göstərə bilən informasiya müəssisəsi kimi görmək istəyir.

Məlumdur ki, kitabxana kataloqu hər bir kitabxananın ədəbiyyat fondunun məzmununu açır və oxuculara xidmət prosesində bələdçilik edir. Oxuculara xidmət və kitabxananın digər bütün fəaliyyəti məhz onun üzərində qurulur. Müasir dövrdə informasiyanın sürətlə artması və köhnəlməsi oxuculara operativ və coğrafi uzaqlıqdan asılı olmayaraq xidmət göstərilməsini diqtə etdiyindən ənənəvi kitabxana kataloqlarını bu gün elektron kataloqları əvəz edir. Elektron kataloq oxuculara şəbəkə vasitəsilə kitabxananın ədəbiyyat fondunun tərkibi ilə tanış olmağı, öz sorğularına operativ və kitabxanaçı biblioqrafın köməkliyi olmadan uzaq məsafədən cavab almağı, ədəbiyyatı uzaq məsafədən sifariş verməyi təmin edir. Elektron kataloq kitabxana fondunun real uçotunu, oxucuların statistikasını, maraq dairəsinin müəyyən edilməsinə, kitabın hərəkətinin izlənməsinə, ədəbiyyat fondunun oxucu sorğusuna uyğun komplektləşdirilməsinə və yeniləşdirilməsinə, oxuculara müasir səviyyədə Online olaraq xidmət təşkil etməyə imkan verir.(2)

Elektron kataloq həmçinin kataloqlaşdırıcı və biblioqraf əməyini avtomatlaşdırmaqla kitabxananın kadr və maliyyə ehtiyatlarından səmərəli istifadəsini təmin edir. Bu işə keçid dövrünü yaşayan Azərbaycan kitabxanaları üçün önəmli amillərdən biridir. Digər tərəfdən elektron kataloq kitabxanaçı kadrlardan müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarını bilməyi tələb etdiyindən, kitabxanaçıların intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi üçün stimül yaradır. Elektron kataloqun ənənəvi kitabxana kataloqundan əsas üstünlüklərindən biri oxucu sorğusunun daha dolğun yerinə yetirilməsidir. Bu gün rəqəmli texnologiyanın inkişafı kağız üzərindəki informasiyanın elektron formaya çevrilməsinə imkan verdiyindən elektron kataloqdan istifadə edən oxucu Online olaraq öz tələbatına uyğun ədəbiyyatın kitabxanada mövcudluğu haqqında biblioqrafik məlumat almaqla yanaşı, onun elektron versiyasını da əldə edə bilər.

Elektron kataloq kitabxananın fondu haqqında biblioqrafik informasiyanın daha etibarlı qorunmasının təmin edir. Belə ki, ənənəvi kataloqda kartoçkalarının məhv olması ilə həmin ədəbiyyat haqqında informasiya itirilmiş olur. İtirilmiş informasiyanın bərpaası üçün onun aşkar edilməsindən asılı olaraq əlavə vaxt və maliyyə resursları tələb olunur. Xüsusilə çoxmilyonlu fonda malik olan kitabxanalarda bu proses çox çətinidir. Elektron kataloqun tətbiqi kitabxana fondunun real uçotuna nail olmağı mümkün etdiyindən, həmçinin ədəbiyyatı vaxtında qaytarmayan, onu itirən, xəsərət yetirən “intizamsız” oxucularla effektiv mübarizə aparmağa imkan yaradır.

Elektron kataloqun təşkili bu gün bütün dünyada tətbiq olunan və müasir kitabxana-informasiya texnologiyasının əsasını təşkil edən UNIMARC formatı əsasında həyata keçirilir. Maşınla oxunan UNIMARC formatı biblioqrafik yazıların kodlaşmış formada hazırlanmasını təmin edir. Bu işə elektron kataloqun əsas funksiyasının yerinə yetirilməsində, oxucu sorğusunun işlənməsi nəticəsində bir qiymətli nəticələrin əldə edilməsini təmin edir. Kodlaşmış informasiya həmçinin informasiyanın daxil olması zamanı baş verə biləcək

orfoqrafik səhvlərin aradan qaldırılmasına imkan verir. Bunun nəticəsində isə oxucu sorğusunun yerinə yetirilmə imkanını qat-qat artırır.

UNIMARC formatı daha geniş təsvir ünsürlərinə malik olduğundan elektron kataloq istifadəçilərə ənənəvi kataloqdan fərqli olaraq daha geniş axtarış imkanları verir. Bunun nəticəsində oxucu sorğusu operativ və dəqiq yerinə yetirilir. Bununla da yeni xidmət üsulları formalaşır ki, bu da kitabxananın imicini artırmaqla onun oxucu kontingentinin və oxucuların davamiyyətinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Elektron kataloqlar dünya kitabxanalarının internet vasitəsilə yayılan əsas informasiya mənbəyidir. Elektron kataloq olmadan kitabxanada kompüter əsasında tətbiq edilən bütün işlərin xarakteri dar məna daşıyacaqdır. Elektron kataloqa malik olan kitabxana öz fondunu daha geniş şəkildə əks etdirə bilər, geniş oxucu-tələbatçıların nəzərinə çatdırıla bilər, bütünlükdə kitabxana sisteminin ümumi səviyyəsinə və keyfiyyətinə fəal təsir göstərə bilər. Qeyd etmək yerinə düşər ki, elektron kataloqları dünya miqyasında tək-cə bir kitabxana daxilində axtarışı məhdudlaşdırmır. Oxucu-tələbatçı eyni zamanda ona lazım olan informasiyanın axtarışını digər kitabxanalarla əlaqəli şəkildə apara bilər, istədiyi materialı əldə edə, mütailə dolğunluğu yaradır. Buna görə də respublikamızda elektron kataloqlarının yaradılmasına mühüm ehtiyac duyulur. Daha doğrusu, ənənəvi kataloqlarla yanaşı, elektron kataloqlarının təşkil edilməli, onun vahid sistemi yaradılmalı, formalaşdırılmalı, bütün ərazi, hətta bütünlükdə ölkə kitabxanalarının fondlarını əhatə etməli və onları internetə təqdim etməlidir.(3)

Kitabxana şəbəkələrində elektron ehtiyatlarının kataloqlaşdırma problemləri daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Elektron ehtiyatlarının tək-cə əldə edilməsi, yerləşdirilməsi, internetə verilməsi deyil, həm də bütün informasiyanın həcminə görə kataloqlaşdırılmasını nəzərə almaq lazımdır. Bunsuz bütün sənəd-informasiya ehtiyatlarının kataloqlaşdırılması mümkün deyildir. Bu da bir sıra sənədlərin işlənmə və istifadəmə məhdudluğuna səbəb olur. Buna görə elektron informasiya kütləsini düzgün müəyyənləşdirəcək iki cəhət: elektron ehtiyatlarının kataloqunun yaradılması və internetə verilən kataloq ehtiyatlarının təşkilini xüsusi nəzərə almaq lazımdır.

Kitabxana informasiya kommunikasiya texnologiyaları problemləri ilə bağlı “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 2008-ci ildə imzaladığı Sərəncamında göstərilmişdir: “Ölkənin iri kitabxanalarının elektron kataloqu və elektron kitabxanasının müasir standartlar səviyyəsinə qaldırılması və onun bazasında “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın oxucuların tam istifadəsinə verilməsini təmin etsin”.

Eyni zamanda 26 may 2005-ci il tarixdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun Situasiya Mərkəzində “İnformasiya Cəmiyyəti və kitabxanaların vəzifələri” adlı ümumrespublika elmi-praktiki seminar keçirilmişdir. Seminarın məqsədi informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində respublika kitabxanalarının dünyada həyata keçirilən informasiyalaşma prosesləri fonunda vəziyyətini təhlil və müzakirə etmək, həyata keçirilməsi vacib sayılan tədbirlər, həll olunması zəruri hesab olunan problemlər

haqqında fikir mübadiləsi aparmaq, bir sözlə, kitabxana-informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan qurumların İnformasiya Kommunikasiya Texnologiya vasitələrindən istifadə edərək öz xidmətlərini informasiya cəmiyyətinin tələblərini ödəyəcək platformalarda reallaşdırmaq, dünya informasiya fəzasına inteqrasiya etmək üçün onların və əlaqədar təşkilatların qarşısında duran vəzifələri müəyyənləşdirməkdir.

Mövcud problemlərə baxmayaraq bu gün Azərbaycan kitabxanalarında elektron kataloq hazırlamaq konsepsiyası inkişaf etməkdədir. Respublika əhəmiyyətli kitabxanalarda bu iş daha ardıcıl və operativ sürətdə həyata keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Əliyeva-Kəngərli, A. Elektron kitabxanaların inkişafı: dünya və Azərbaycan təcrübəsi, problemlər və perspektivlər // AMEA MEK-in Elmi əsərləri 2004, №5, s.3-11.
2. Pilko, İ.S. Kitabxana-informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti. Bakı, “Nurlar” nəşriyyatı-poliqrafiya mərkəzi, tərcümə edən prof. X.İsmayılov, 2009.-312 səh.
3. Xələfov, A.A., Qurbanov A.İ. Kitabxanaların kompüterləşməsinin əsasları: Dərslük. Bakı: BUN, 2006, 205 s.
4. Xələfov, A.A., Kitabxana və cəmiyyət. Monoqrafiya, Bakı “Azər nəşr”, 2011, 348 s
5. stat.gov.az
6. wikipedia.az